

Meddwl am y Dyfodol

Dysgu drwy gysylltiadau
rhyngwladol ymhen 40 a
200 mlynedd

Cyfiawnder Hinsawdd - Hiliaeth Amgylcheddol a Chyfiawnder Cymdeithasol

CYNNWYS:

1. Pecynnau Athrawon
2. Llyn Celyn
3. Argaeau yng Nghymru a
Lesotho
4. Hiliaeth Amgylcheddol
5. Amgylchedd, Cymdeithas a
Chyfiawnder Heddiw
6. Fersiynau hygyrch

Sganiwch y cod QR neu cliciwch
isod i weld y Padlet Cyfiawnder
Hinsawdd - ychwanegwch waith
eich disgyblion ac ymunwch â'n
cymuned fyd-eang o ddysgwyr

Cydnabyddiaethau

Wedi'i ddatblygu mewn partneriaeth
gan Taith a Dolen Cymru Lesotho, mae'r
adnodd hwn wedi'i lywio gan leisiau a
phrofiadau bywyd cymunedau,
addysgwyr a phobl ifanc yng Nghymru a
Lesotho. Wedi'i ariannu gan Lywodraeth
Cymru 2025-6.

Cyfiawnder Hinsawdd

Cyflwyniad - Dosbarthiadau CA2

Cyfiawnder Hinsawdd - Hiliaeth Amgylcheddol a Chyfiawnder Cymdeithasol

Cliciwch isod am Becynnau Athrawon Blwyddyn 4 i 11:

CA2

Dolen
LESOTHOCYMRU

9[↑] Taith

Meddwl am y Dyfodol
Dysgu drwy gysylltiadau rhyngwladol
ymhen 40 a 200 mlynedd
Cyfiawnder Hinsawdd
(Blwyddyn 4-6)

< 1 / 18 > 🔍 ... ↗

CA3

Dolen
LESOTHOCYMRU

9[↑] Taith

Meddwl am y Dyfodol -
Dysgu drwy gysylltiadau rhyngwladol
ymhen 40 a 200 mlynedd
Cyfiawnder Hinsawdd
(Blwyddyn 7-9)

< 1 / 18 > 🔍 ... ↗

CA4

Dolen
LESOTHOCYMRU

9[↑] Taith

Meddwl am y Dyfodol -
Dysgu drwy gysylltiadau rhyngwladol
ymhen 40 a 200 mlynedd
Cyfiawnder Hinsawdd
(Blwyddyn 10-11)

< 1 / 16 > 🔍 ... ↗

Llyn Celyn

Cofiwch Dryweryn- Remember Tryweryn

Gwrthwynebiad y Gymuned Leol

Wedi'i hadeiladu rhwng 1960 a 1965 yn nyffryn Tryweryn, cafodd cronfa ddŵr rheoleiddio Llyn Celyn ei hadeiladu fel rhan o Gynllun Llyn Bala yn nalgylch Afon Dyfrdwy i ddarparu ffynhonnell ddŵr gyson i ddinas Lerpwl. Cafodd ardal o 320ha ei bodd i o dan 81 miliwn metr ciwbig o ddŵr a boddwyd pentref Capel Celyn a deuddeg fferm gan y gronfa ddŵr, gan achosi dadl fawr ar y pryd sy'n dal i fodoli heddiw. Yn anarferol ar gyfer cronfa ddŵr a fwriadwyd ar gyfer cyflenwi dŵr, mae'n cynhyrchu 4MW o drydan ar gyfer y grid cenedlaethol.

Capel Celyn

<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0>

Llyn Celyn

<https://creativecommons.org/licenses/by-mewn/2>

Cyfiawnder Hinsawdd

- **Preswylwyr Pentref Capel Celyn:** Gwrthwynebodd cymuned ffermio Cymraeg Capel Celyn y llifogydd yn uniongyrchol, gan y byddai'n dinistrio eu cartrefi, eu tir fferm, eu hysgol, eu capel a'u mynwent. Er gwaethaf deisebau a phrotestiadau, anwybyddwyd eu gwrthwynebiadau gan y Senedd.
- **Colli Diwylliant ac Iaith:** Gwelwyd boddi pentref a oedd yn siarad Cymraeg yn bennaf fel ymosodiad ar hunaniaeth a threftadaeth Cymru.

Protest Cyhoeddus Ehangach yng Nghymru

- **Dicter Cenedlaethol:** Roedd llawer o bobl Cymru yn gweld y weithred fel un drefedigaethol ei natur, gyda Lloegr yn manteisio ar adnoddau Cymru heb ganiatâd.
- **Gwrthdystiadau:** Cynhaliwyd protestiadau ledled Cymru a thu allan i gyfarfodydd Cyngor Dinas Lerpwl. Roedd dicter sylweddol nad oedd gan bobl leol unrhyw rym i atal y penderfyniad.
- **Deisebau a Llythyrau:** Casglodd ymgyrchoedd filoedd o gefnogwyr

Protestiadau i atal y llifogydd

[Phttps://creativecommons.org/licenses/by-sa/4](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4)

Protestiadau yn yr agoriad swyddogol

[Phttps://creativecommons.org/licenses/by-sa/4](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4)

Argaeau yng Nghymru a Lesotho

Mae Argae Polihali yn argae wedi'i llenwi â chreigiau ac sydd â wyneb concrit sy'n cael ei hadeiladu ym Mokhotlong yn Lesotho. Dyma'r drydedd argae allan o bump o dan Gam 1 y gyfres o argaeau a gynigiwyd gan Brosiect Dŵr Ucheldiroedd Lesotho (LHWP). Mae twnnel trosglwyddo Polihali, a fydd yn cysylltu'r argae hwn ag argae Katse, yn ymestyn dros hyd o 38km. Bydd y twnnel hwn yn cludo dŵr trwy ddisgyrchiant o gronfa ddŵr Polihali i gronfa ddŵr Katse. Bydd adeiladu Argae Polihali a llenwi'r gronfa ddŵr yn rhoi capasiti storio o 2.3 biliwn m3 ac yn cwmpasu mwy na 5000 hectar o dir sy'n ffinio ag afonydd Senqu a Khbele. Y nod yw ei gwblhau yn 2028.

Argae Prawf

Afon Senqu

Argae Polihali

- Mae Amnesty International yn rhybuddio y gallai prosiect Argae Polihali ddadleoli 8,000 o bobl o 35 o bentrefi. Gan fygwth eu cartrefi a'u bywoliaeth.
- Mae nifer o erthyglau newyddion lleol wedi tynnu sylw at gwynion trigolion, mae'r pryderon hyn yn cynnwys iawndal a ddarperir am eu tir, trin eu hanifeiliaid a grwydrodd i'r parth adeiladu a'r cyflogau isel a roddir i lafurwyr lleol.
- Dywedodd yr Arlywydd Ramaphosa fod “Prosiect Dŵr Ucheldiroedd Lesotho yn fwy na dim ond prosiect dŵr. Mae’n arwydd o obaith, yn symbol o gynnydd, yn symbol; o gydweithrediad rhyngwladol rhwng Teyrnas Lesotho a Gweriniaeth De Affrica”. Gwella cyflenwad dŵr i Dde Affrica a phŵer dŵr i Lesotho

Termau allweddol

Hiliaeth Amgylcheddol - yw effaith anghymesur peryglon amgylcheddol a dirywiad ecolegol ar gymunedau sydd wedi'u hymylu.

Cyfiawnder Hinsawdd - yn canolbwyntio ar effeithiau anghyfartal newid hinsawdd ar boblogaethau agored i niwed. Mae'n ceisio cyflawni dosbarthiad teg o feichiau newid hinsawdd ac ymdrechion i liniaru trwy newid polisi.

Actifiaeth - defnyddio ymgyrchu egniïol i sicrhau newid gwleidyddol neu gymdeithasol.

Addewid Hinsawdd - ymrwymiad i gyrraedd allyriadau carbon net sero erbyn 2040. Galwad i gymryd camau ar y cyd ar argyfwng hinsawdd y byd a gweithio gyda'n gilydd i adeiladu tuag at blaned ddiogel ac iach.

Hiliaeth Amgylcheddol

Cymru a Lesotho

Er bod y ddwy genedl o leiaf 8000 milltir oddi wrth ei gilydd, gyda degau o diriogaethau a dau gefnfor rhyngddynt, yn ôl pob tebyg gyda llwybrau cymdeithasol-economaidd a gwleidyddol cyferbyniol, mae gan y ddwy gymaint o debygrwydd.

Maent wedi wynebu heriau tebyg yn y gorffennol ac wedi cael profiadau cysylltiedig, ac felly, gallwn ddychmygu dyfodol a rennir.

Teyrnas yn yr Awyr

Mae dwy ran o dair o dirwedd Lesotho yn fynyddig. Yr unig wlad yn y byd gyda phwynt isaf uwchlaw 1000m uwchben lefel y môr. Oherwydd ei thopograffeg hardd yn bennaf, Lesotho yw'r wlad oeraf yn Affrica. Mae ei hamgylchedd wedi peri heriau sylweddol i'w 2.3 miliwn o bobl. Mae'r heriau cyfredol hyn yn gynnyrch prosesau hanesyddol a luniodd ffurfio'r Deyrnas a'i chysylltiadau â De Affrica a hi ei hun.

Mae'r prosesau hanesyddol hyn yn debyg i hanes Cymru a brwydr y bobl dros hunaniaeth.

Cenedl Basotho

Mae ffurfio cenedl Basotho yn ddyledus iawn i ryfeloedd y Lifaqane (Mfecane) ddechrau'r 19eg ganrif. Gan ffoi o Shaka, dylanwadodd Moshoshoe 1 ar bobloedd o grwpiau ethnig amrywiol a'u huno'n un genedl erbyn 1824.

Ymhlith y rhain roedd y Baphuthi, y Makhoakhoa, y Batlakoa a'r Bataung ac ymsefydlodd o amgylch mynydd Thaba Bosiu, a ddaeth yn bencadlys y genedl.

Mae hyn yn debyg iawn i Gymru a ddaeth allan o wahanol deyrnasoedd annibynnol i ffurfio hunaniaeth a diwylliant adnabyddadwy, er gwaethaf cael ei huno'n ffurfiol â Lloegr drwy Ddeddfau Uno 1535 a 1552, mae wedi cynnal ei hunaniaeth unigryw.

Colli Tir

Wynebodd Teyrnas Basotho her newydd a mwy cymhleth gan ymsefydlwyr Afrikaner yn y Wladwriaeth Rydd Oren a ymosododd arnynt ac a atafaelodd dir y Basotho yn systematig a'u gwthio ymhellach i'r dwyrain i'r mynyddoedd. Erbyn i Moshoeshoe wneud ymgais ddiplomyddol i'r Prydeinwyr am amddiffyniad, gan arwain at y wlad yn dod yn drefedigaeth Brydeinig swyddogol ym 1868, roedd cyfanswm yr arwynebedd tir dan ei reolaeth wedi lleihau'n sylweddol.

Gadawodd y rhyfeloedd a'r cytundebau amddifadu tir bobl Lesotho â thiriogaeth ymylol anhyfyw yn economaidd na allai gynnal poblogaeth gynyddol Lesotho. Felly, ar drothwy rheolaeth drefedigaethol, roedd y llwyfan wedi'i osod ar gyfer mwy o bwysau ar y tir a mwy o gystadleuaeth dros ei ddefnydd a'i reolaeth.

Er na chollodd y Basotho dir i'r Prydeinwyr yn ystod y cyfnod trefedigaethol, roedd eu tynged amgylcheddol a chymdeithasol-economaidd wedi'i selio gan ddigwyddiadau blaenorol. Dim ond 'amddiffyn' Lesotho rhag colli tir pellach a wnaeth Prydain a helpu i lunio ffiniau presennol y wlad.

Mae "Tirlun yn Lesotho" gan Tjeerd wedi'i drwyddedu o dan CC BY 2.0.

Cyfiawnder Hinsawdd

Mae "Erydiad Pridd yn Lesotho" gan Lscheffa wedi'i drwyddedu o dan CC BY-SA 4.0.

Amgylchedd, Cymdeithas a Chyfiawnder Heddiw

Canlyniad y ffactorau hanesyddol hyn yw bod Basotho wedi parhau i wynebu heriau amgylcheddol difrifol sy'n effeithio ar eu bywoliaeth. Y prif rai o'r rhain yw erydiad pridd, newid hinsawdd a chynaliadwyedd amaethyddol. Hyd yn hyn, Lesotho yw'r ail wlad sydd wedi'i herydu fwyaf yn Affrica, ar ôl Ethiopia. Mae hyn yn ganlyniad i ddau ffactor: mae'r tir yn yr iseldiroedd yn cynnwys priddoedd deuol yn bennaf sy'n agored i erydiad, yn enwedig os cânt eu defnyddio ar gyfer amaethyddiaeth âr. Yn ail, mae'r tir mynyddig yn yr ucheldiroedd yn gwneud symud dŵr a phridd yn hawdd iawn, gan arwain at erydiad. Unwaith eto, mae amaethyddiaeth âr ar y mynyddoedd a lleoedd ger y dyfrffyrdd yn gwaethgu hyn. Mae creu terasau ar fynyddoedd wedi helpu, ond i raddau cyfyngedig yn unig.

Newid Hinsawdd a Chyfiawnder yn Lesotho

Wrth i effeithiau cynhesu byd-eang a newid hinsawdd gynyddu dros amser, mae bywoliaeth ymhlith y Basotho wedi dod yn fwy mewn perygl, yn enwedig i gymunedau gwledig sy'n dibynnu ar amaethyddiaeth.

Mae glaw wedi dod yn fwy anwadal a'r tymhorau'n llai rhagweladwy, gan wneud amaethyddiaeth âr yn anodd iawn i gymunedau sy'n dibynnu ar ffermio sy'n cael ei fwydo gan law.

Mae adnoddau amgylcheddol traddodiadol a naturiol fel gwlyptiroedd, ffynhonnau a nentydd wedi sychu o ganlyniad i newid hinsawdd a gweithgareddau dynol ac anifeiliaid yng nghanol mwy o alw am dir amaethyddol a bugeiliol.

Mae bodolaeth confensiynau rhyngwladol fel Cytundeb Ramsar ar reoli gwlyptiroedd yn parhau nid yn unig heb eu gweithredu ond yn annymunol ymhlith cymunedau lleol.

Dominyddiaeth Barhaus gan Dde Affrica

O ganlyniad i lai o fywoliaeth a thlodi, mae Lesotho wedi dod yn fwyfwy dibynnol ar Dde Affrica. Y tu hwnt i fudo llafur, mae Basotho wedi dechrau anfon dŵr i Dde Affrica.

Yn union fel Cymru, sy'n allforio dŵr i Loegr (yn enwedig Birmingham, Lerpwl a Swydd Gaer) o'i chronfeydd dŵr yng Nghwm Elan, mae Lesotho yn anfon dŵr i Dalaith Gauteng yn Ne Affrica o dan Brosiect Dŵr Ucheldiroedd Lesotho.

Mae argaeau fel Katse, Mohale, Metolong a Polihali wedi cael eu hadeiladu at y diben hwnnw, ar ôl dadleoli llawer o gymunedau y mae llawer ohonynt yn dal i fod yn ansicr o ran dŵr.

Digwyddiad Mwy Tebyg nag Gwahanol, Gorffennaf 2025

<https://youtu.be/SUVqP4BJlr0>

Cysylltiadau Pellach - Cymru

Remeber Trywerenofiwch Dryweryn- Remember Tryweryn

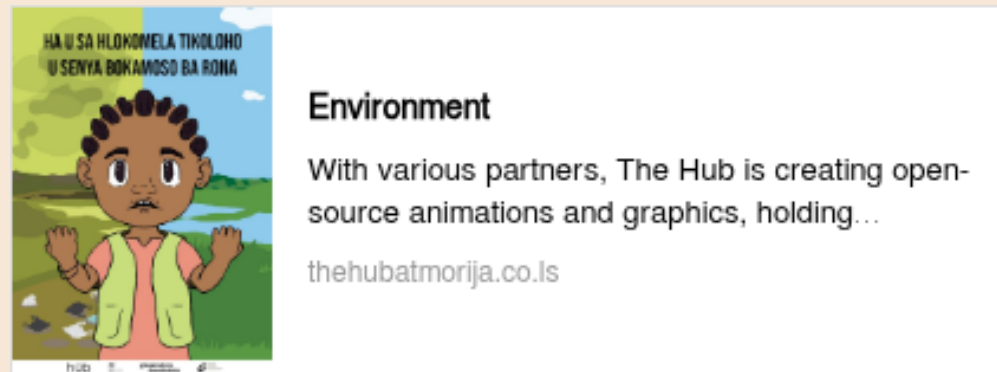

Boddi

Stori Glawland

Cysylltiadau Pellach - Lesotho

<https://thehubatmorija.co.ls/environment/>

Prosiect Dŵr yr Ucheldiroedd yn Lesotho

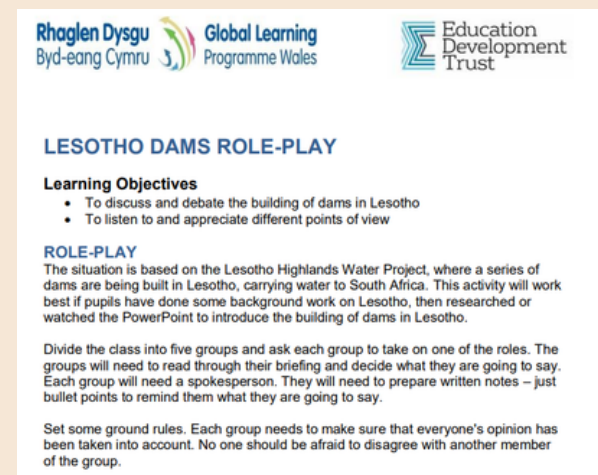

Lesotho | UNDP Climate Change Adaptation

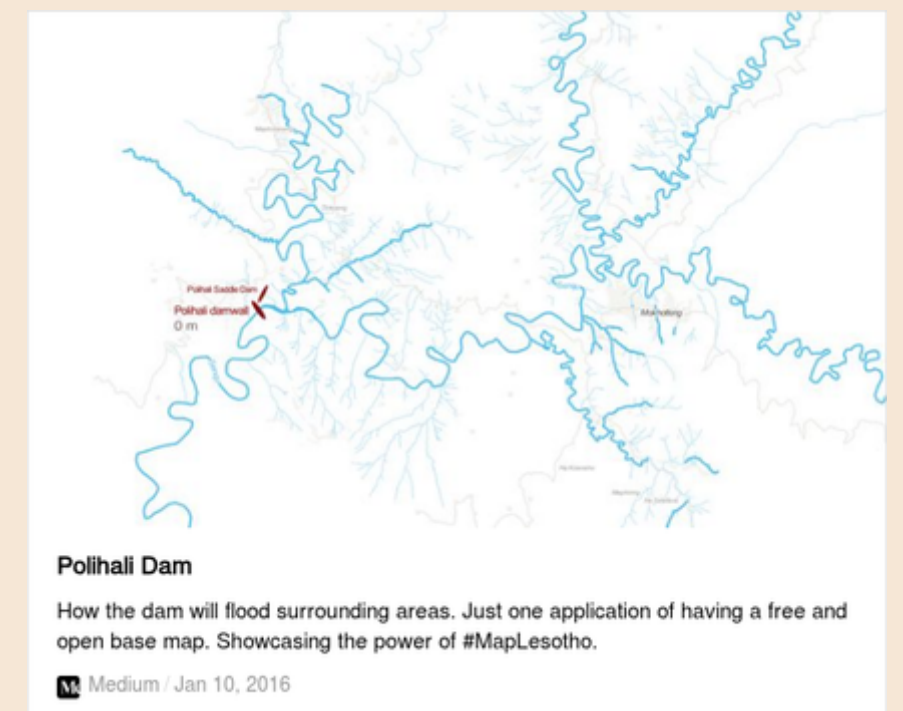
The climate of Lesotho is characterised by the occurrence of dry spells and wet spells over recorded time. These climatic fluctuations have had serious impacts on the environment. The impacts associated with dry spells include food shortages,...

adaptation-undp.org

Addasu i'r Hinsawdd yn Lesotho

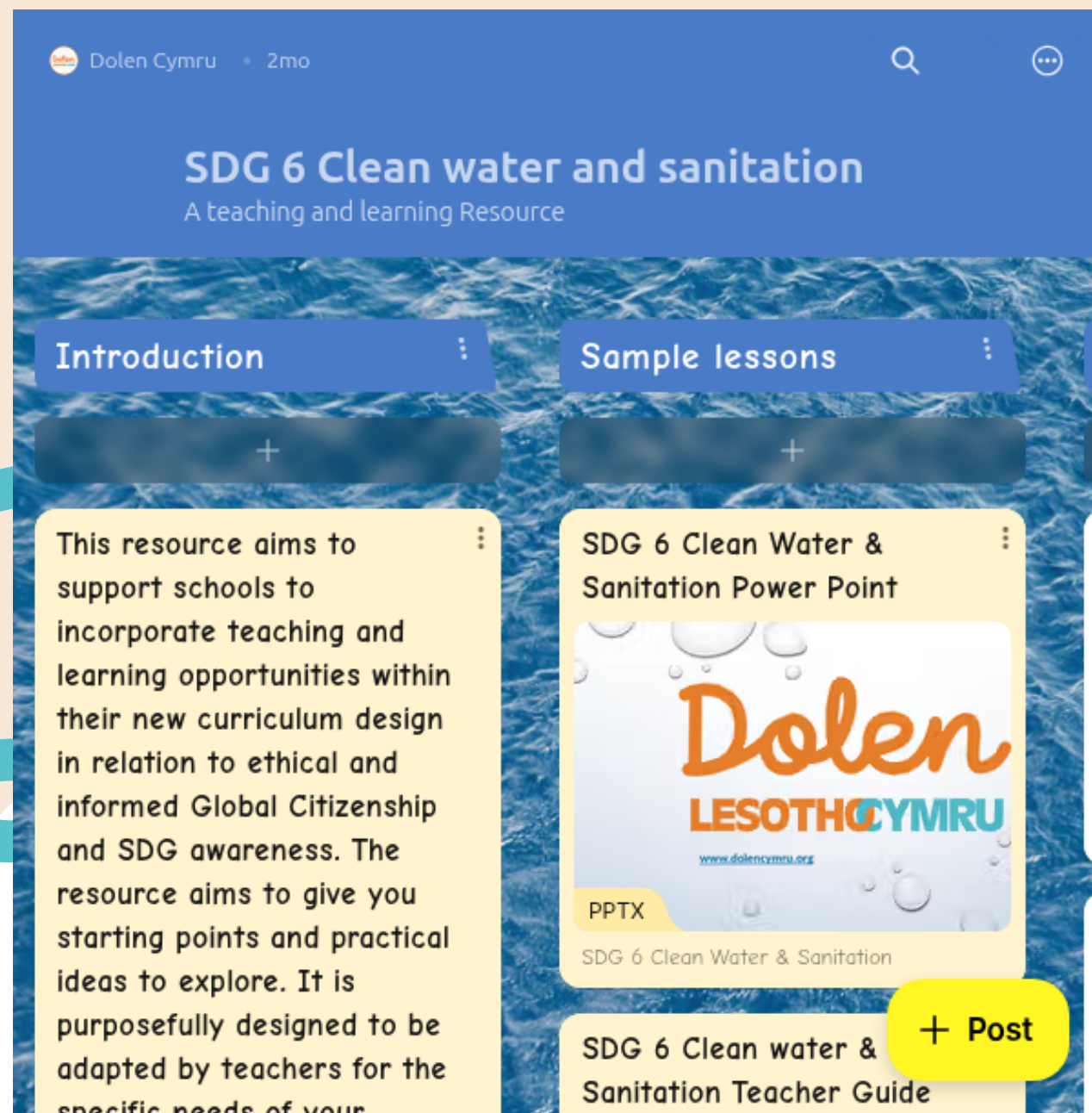

Adnoddau Hwb

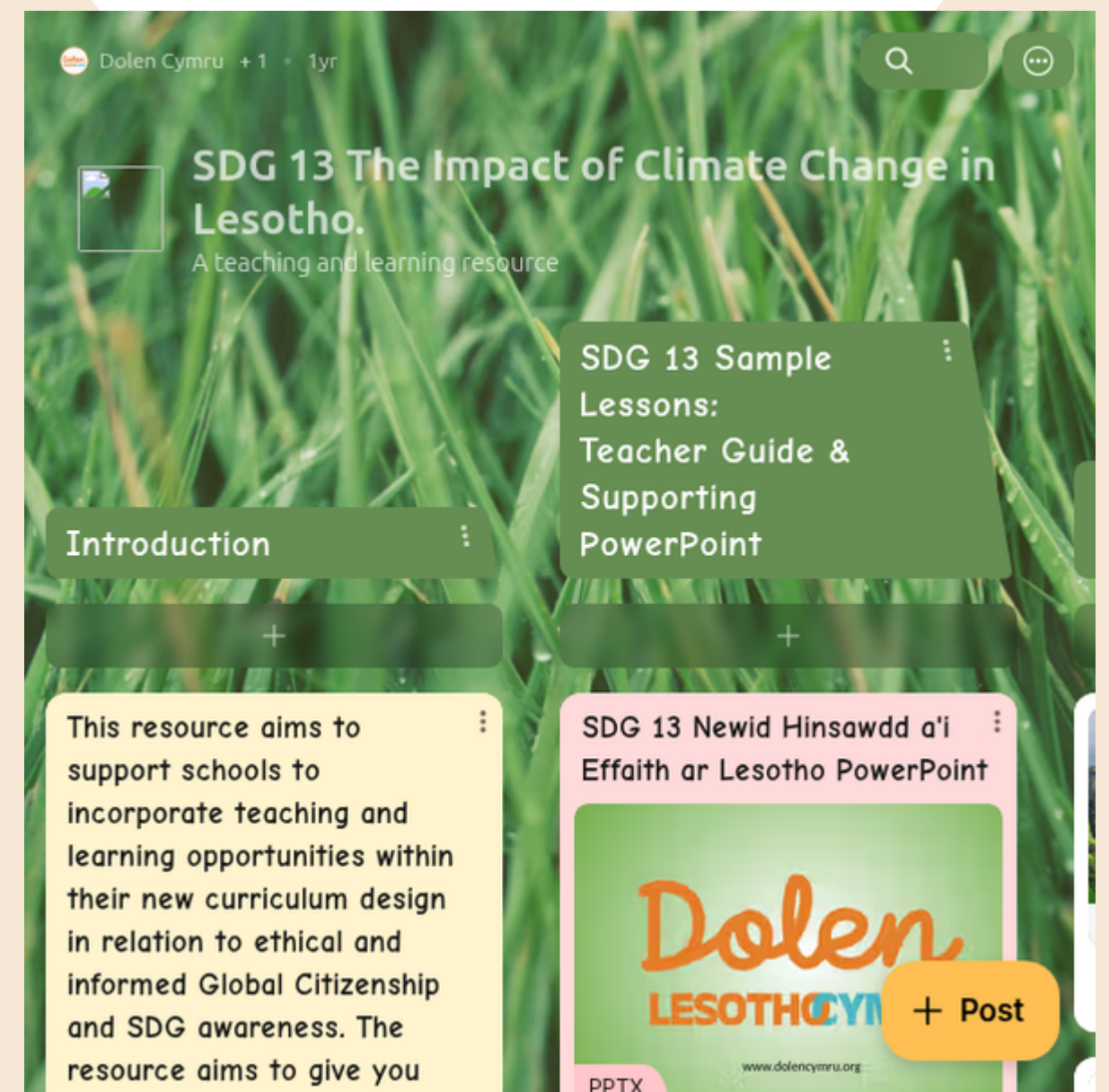

Argae Polihali

Cysylltiadau Pellach - Newid Hinsawdd yn Lesotho

[sdg-6-dŵr-glân-a-glanweithdra-](#)

[sdg-13-effaith-newid-hinsawdd-yn-lesotho-](#)

Fersiynau hygyrch

Cyflwyniad sain wedi'i
adrodd am hiliaeth
amgylcheddol yng
Nghymru a Lesotho
gan Dr Godfrey Hove

Podlediad sain wedi'i
adrodd am Argaeau
yng Nghymru a
Lesotho

Dolen
LESOTHO CYMRU

Ariennir gan
Lywodraeth Cymru
Funded by
Welsh Government

Taith

Dysgu Gyda'n Gilydd, Gwella Gyda'n Gilydd

Mae'r adnodd hwn yn
tyfu trwy brofiad a
rennir. Sganiwch i helpu i
lunio'r rhifyn nesaf.

Arolwg adborth